

IEVADS

LECIENS ILGTSPĒJĪGĀ DZĪVESVEIDĀ

Lai nostiprinātu ilgtspējīgu attīstību un mazinātu cilvēka negatīvo ietekmi uz dabas sistēmām, strauji pieaug nepieciešamība sabalansēt cilvēku aktivitātes saistībā ar dabisko vidi. Liela uzmanība tiek veltīta tam, kādu lomu spēlē cilvēks šajos procesos, un tiek pētīts kā cilvēka izdarītās izvēles, kas balstītas viņa dzīves stilā, var būt globāli nozīmīgas un ietekmēt ilgtspējīga dzīvesveida aktivitātes. Arvien biežāk tiek pieliktas pūles, lai veicinātu un vairotu izglītību un mācīšanos par ilgtspējīgu attīstību.

Šī brīža un nākotnes vides, un ilgtspējīgas attīstības sarežģītā situācija pastiprina izaicinājumus un turpina izdarīt spiedienu uz mūsu sabiedrību. Strauji mainīgais klimats ir tikai viena no daudzajām pazīmēm, ka globālā sistēma ir apdraudēta, kamēr kaitnieciskais patērētāju un milzu ražošanas veidotais pārklājums turpina uzrādīt, cik dziļi šis dzīves veids ir ieaudies globalās sabiedrības audeklā. Meklējot pārejas ceļus, šis izaicinājums piedāvā fundamentālas izmaiņas par to, ko mācamies un kā izglītības sistēma var kopveselumā šo izglītību realizēt. Sekojoši, izglītības sistēmai jāpieliek visas pūles, lai atrastu piemērotus veidus, lai palīdzētu risināt šos globālos izaicinājumus, un piedāvātu pārstrukturēt mācību programmas un pedagoģu domāšanas veidu.

Skolām jānorāda uz nepieciešamību apgūt kompetences risināt sarežģītās un mainīgās pasaules izaicinājumus, un jāapbruņo jaunā paaudze ar prasmēm un spējām paredzēt, saprast un attīstīt risinājumus ilgtspējīgai nākotei, kā atslēgas mērķi modernajā sabiedrībā. Baltijas valstīs (Latvijā, Lietuvā un Igaunijā), ilgtspējīga dzīvesveida attīstība joprojām nav izglītības sistēmas centrālā tēma un ilgstoši pastāvošās tradīcijas "pārnēstajā izglītībā" saglabā savu ietekmi. Tas nozīmē, ka mācību stundas tiek organizētas sistemātiski un mācību materiāli tiek veidoti pēc papildināšanas principa, kur katra stunda tiek būvēta uz iepriekšējās stundas bāzes, un tas prasa no skolotāja lielu sagatavošanās laiku, lai pienācīgi nodotu mācību vielu skolēniem, bet taja pašā laikā neradītu milzu apjomu. (Pratt, 2002). "Pārnēstā izglītība" parasti ir centrēta ap vienu avotu (ekspertu), kas nodod zināšanas skolēniem. Citiem vārdiem sakot tā ir uz skolotāju centrēta.

Baltijas valstu izglītības sistēmai tiek raidīts signāls un tiek gaidīta atbilde uz ilgtspējīgas attīstības izaicinājumu izglītībā, kas piedāvā daudz "pārveidojošāku" izglītošanas modeļus, kur skolēni mācās integrēt jaunās zināšanas un spēj salīdzināt jauniegūto informāciju ar jau esošajām zināšanām par pasauli. Tam vajadzētu radīt iespēju skolēniem jēgpilni raudzīties uz jau esošajām zināšanām un gūtām pieredzēm.

Šis metožu komplekts satur dažādas aktīvas mācību metodes un mācību stundu paraugus, kas var palīdzēt skolotājiem iedvesmot skolēnus būt par iesaistītiem partneriem mācību procesā. Šajā metožu komplektā ir adaptētas PERL izstrādātas metodes, kas ir piemērotas Baltijas valstu vajadzībām un iespējām: atraktīvi caurviju mācību programmu materiāli, kas atbalsta ekperimentējošu mācīšanos, saistītu ar atbildīgu un ilgtspējīgu dzīvi, kas daudz vairāk attīsta līdzdalību, interesi un jēgu.

PERL un atbildīgas dzīvošanas mācīšanās

Atbildīga Dzīvesveida Izpētes un Izglītošanas Partnerība (ADIIP) (The Partnership for Education and Research about Responsible Living (PERL)) ir pētnieku un izglītības darbinieku tīkls, kas nodarbojas ar metožu un materiālu izstrādi un attīstību, kas atbalsta cilvēkus, kas aicina uz konstruktīvām pārmaiņām caur apzināti izvēlētu dzīvesveidu. PERL partneri pēta sociālās inovācijas un atbildību; dod atpazīstamību radošām apvienībām, kas kopīgi izgudro jaunus veidus kā dzīvot ilgtspējīgi; veicina izglītību ilgtspējīga dzīvesveida attīstībai, īpaši izglītību, kas māca pāriet uz ilgtspējīgu dzīvesveidu; attīsta mācību metodes un materiālus; sniedz norādījumus un padomus; attīsta vērtībās balstītus rādītājus un izstrādā rekomendējošu politiku ilgtspējīga dzīvesveida prakses integrēšanā. PERL sastāvā ir partneri no 140 institūtiem 50 valstīs.

PERL ir daļa no Ilgtspējīga dzīvesveida UNESCO izglītības katedras un tā UNITWIN projekta, kur abu koordinatori ir Ilgtspējīga dzīvesveida Sadarbības mācību centrs Inland Norvēģijas Lietišķo zinātņu Universitātē.

Šis mācību metožu komplekts tiek radīts ar Erasmus + programmas atbalstu un izstrādāts, sadarbojoties četriem partneriem.:

- Ilgtspējīga dzīvesveida Sadarbības mācību centrs Inland Norvēģijas Lietišķo zinātņu Universitātē, Hamara, Norvēģija.
- Lietuvas bērnu un jauniešu centrs, Viļņa, Lietuva.
- Tehniskās jaunrades centrs "Annas 2", Rīga, Latvija.
- Eesti People to People, Tallina, Igaunija.

Ilgtspējības attīstības izglītības nepieciešamība

Izglītība ir būtiskākais instruments ilgtspējības sasniegšanā. Cilvēki pasaulē jau ir atpazinuši, ka esošās ekonomiskās attīstības tendences nav ilgtspējīgas un šī sabiedrības izpratne, izglītība un apmācības ir atslēga sabiedrības tālākai virzībai uz ilgtspējīgu dzīvesveidu. 2030 gada Ilgtspējības attīstības Darba kārtības un Ilgtspējības attīstības mērķu un Ģenerālās Asamblejas, ar 193 dalībnieku lielu valdi, starptautiskais līgums 2015. gadā nodrošināja nopietnu starptautisku uzsaukumu pēc uzlabotas izglītības kā svarīgu līdzekli, lai sasniegtu ilgtspējīgu attīstību.

Izglītībai ir centrāla nozīme, lai uzlabotu dzīves kvalitāti un cilvēku izaugsmi. Izglītība paaugstina ģimeņu ekonomisko statusu; tā uzlabo dzīves apstākļus, samazina zīdaiņu mirstību, un uzlabo izglītības kvalitāti nākošām paaudzēm. Uzlabota izglītības kvalitāte paaugstina nākošo paaudžu iespējas dzīvot ekonomiski un sociāli labāku dzīvi, un nodrošina labvēlīgu ietekmi kā indivīdam tā valstij kopumā.

Ilgtspējības attīstības izglītība sastāv no zināšanu apgūšanas, attieksmes un prasmēm, kas nepieciešamas, lai funkcionētu mūsdienu sabiedrībā. Vēl vairāk, tā ir ieguldījums katra indivīda spējā prasmīgi vadīt, ne tikai savu individuālo dzīvi, bet arī efektīvi pārvaldīt dabas resursus.

Šis metožu komplekts ir paredzēts skolotājiem un pasniedzējiem, lai nodrošinātu atraktīvas mācību metodes, kas var atvieglot ilgtspējīgas attīstības dziļāku izpratni un iedvesmot skolēnus izvēlēties daudz atbildīgāku dzīves veidu. Jaunatne ir mūsu nākotne, un izglītība var veicināt viņiem izpratni par viņu lomu kopējā sabiedrībā un apbruņot viņus ar spējām un vērtībām sasniegt transformējošas pārmaiņas ilgtspējības attīstībā.

Aktīva mācīšanās – pieejas un metodes

“Aktīvas mācīšanās metodoloģija iedrošina skolēnus uzdot jautājumus par domāšanas veidu, par vērtībām pie kādām viņi turās, par lēmumiem, kādus viņi pieņem saistībā ar ilgtspējīgu attīstību.” (O'Donoghue & Cusack, 2008). Šo metožu komplektu lieto, lai parādītu aktīvās mācīšanās pieejas, kas iesaista skolēnus izzināt ilgtspējīgas attīstības tēmas un sniegt atgriezenisko saiti kā šie jautājumi saskan ar viņu personīgajām dzīvēm. Pedagoģiskās pieejas, kas ir izmantotas šajā metožu komplektā, ir izmēģinātas PERL aktīvās metožu un vērtībās balstītu metožu komplektu aprobācijā. Tā pat šeit iezīmējas tādu izglītības filozofu tradīcijas kā Edvards De Bono (Edward De Bono), Hovards Gardners (Howard Gardner) un Edgars Dale (Edgar Dale). Visas šīs metožu komplekta aktivitātes ir dažādas dabas, taču tām visām ir viens mērķis – iesaistīt audzēkņus eksperimentālā izglītībā, kas iedvesmo kā uz darbību tā refleksiju (t.i. kritiskās domāšanas prakse).

Baltijas valstīs, skolās pagaidām netiek piedāvāta izglītība ilgtspējības attīstībai jeb atbildīgam dzīvesveidam, kas ir vērtībās balstīts, holistisks, sistemātisks, aktīvs un saskan ar skolēnu ikdienas dzīvi. Tāpēc ir nepieciešamas aktīvās mācīšanās metodes, kas stimulē gribu apkopot korektu informāciju, cienīt citu cilvēku viedokli, pārdomāt rezultātus un mūsu darbību ietekmi, un pieņemt pārmaiņas, kas mums tiek piedāvātas – modelēt savu dzīvesveidu un atspoguļot atbildīgus sasniegumus, kur izkdienas dzīves izvēles veicina ilgtspējību. Galīgais mērķis skolēniem ir – būt atvērtiem pārmaiņām, darboties sadarbojoties, domāt, diskutēt un izdarīt secinājumus par dažādām holistiskām, radošām un kritiskām ikdienas aktivitātēm, kas padara labāku visas cilvēces dzīvi.

Šajā metožu komplektā ir piedāvātas aktivitātes ar spēcīgu uzsvāru uz “stratēģisko aptaujāšanu”, lai atbalstītu kritisko domāšanu un aktīvu darbošanos. Kritiskā domāšana ir mēģinājums ieraudzīt un saprast lietas no daudzveidīgām perspektīvēm. Caur dažādām aktivitātēm, ko piedāvā šis metožu komplekts, skolēni var atklāt, ka citi pasauli redz atšķirīgi un, ka tam var būt daudz iemeslu, kas ir savstarpēji saistīti.

Mācīšanās rezultāti, ko atbalsta aktīvās mācīšanās metodes ietver:

- **Problēmu risinājumu:** Skolēni mācās ne tikai ieraudzīt problēmas, bet arī meklēt inovatīvus risinājumus.
- **Kritiskā domāšana un darbība:** Skolēni mācās kā izzināt savu pasauli caur “pats par sevi saprotams”, pieņēmumu un uztveres kritisku analizēšanu. Tā pat skolēni mācās kā tālāk virzīt domāšanas procesu, lai plānotu un darbotos – individuāli un kolektīvi.
- **Mācīšanās sadarboties:** Caur ciešu sadarbību skolotājam ar audzēkņiem, skolēni attīsta spēju saskaņoti meklēt, atspoguļot un atrast atbildes.
- **Vairot izpratni par vides pārvaldības un sociālā taisnīguma nozīmīgumu:** Praktizējot darbību seku un apstākļu izpēti mākslu, skolēni mācās atpazīt procesu un sistēmu savstarpējo sasaisti, īpaši kā tā sasaistās ar ilgtspējības attīstību.
- **Vairot pašizaugsmi un refleksiju:** Metožu komplekts motivēs skolēnus pašiem konstruēt savu mācīšanās stilu, identificējot un attīstot savu sapratni, vērtības, pārliecības un uzvedības, un attiecīgi darbojoties. Šīs padziļinātās zināšanas palīdzēs skolēniem pārdomāt savu domāšanas veidu un vēlreiz pārbaudīt savas zināšanas visdažādākajās jomās.

Kompetenču attīstīšana

Ir pamata līgums, kas no pilsoņiem pieprasa noteiktas atslēgkompetences, kas ļauj viņiem konstruktīvi iesaistīties ar atbildību pret apkārt esošo pasauli un tās šī brīža izaicinājumiem. Kompetences tiek aprakstītas kā speciālas vajadzības, kas nepieciešamas indivīdam, lai darbotos un spētu organizēt sevi visdažādākās sarežģītības kontekstos un situācijās. Tās ietver kognitīvos, emocionālos, vēlmju un motivējošos elementus. Kompetences nevar tik iemācītas, bet tiek pašu audzēkņu attīstītas. Tās var iegūt darbojoties, gūstot pieredzi un reflektējot (UNESCO, 2015; Weinert, 2001).

Šis metožu komplekts var palīdzēt attīstīt ilgtspējīgas attīstības kompetences. Jūs varat izvēlēties darbības pēc nepieciešamām kompetencēm, ko gribat apgūt, ņemot vērā kāda veida mācīšanās pieredzi, uzvedību un vajadzības gribat attīstīt, un cik daudz laika ir jūsu rīcībā. Katra aktivitāte ietver veselu sarakstu kādas kompetences ar kādām darbībām ir saistītas un katrs skolotājs var iekļaut šīs specifiskās kompetences sarunājoties un reflektējot diskusiju laikā.

Sekojošās atslēgkompetences parasti tiek skatītas kā izšķirošās, virzot ilgtspējības attīstību. (skat. de Haan, 2001; Riechmann, 2012; and Wiesk at al., 2001).

- **Sistēmiskās domāšanas kompetences** – spēja atpazīt un saprast attiecības; analizēt sarežģītas sistēmas; izprast kā sistēmas ir iestrādātas dažādās sfērās un mērījumos; un spēt rīkoties nenoteiktībā.
- **Gaidu kompetences** – spēja saprast un novērtēt vairākus nākotnes scenārijus – iespējams, ticams un vēlams; radīt pašam savu nākotnes vīziju; piemērot piesardzības pasākumu principus; novērtēt darbību sekas; un uzņemties riskus un risnāt pārmaiņas.
- **Normatīvās kompetences** – spēja saprast un reflektēt uz normām un vērtībām uz kurām balstītas kādas indivīda darbības, un apspriest ilgtspējības vērtības, principus, mērķus un uzdevumus interešu konflikta gadījumā un kopromisa meklēšanā, nenoteiktu zināšanu un pretrunu noveršanā.
- **Stratēģiskās kompetences** – spēja kolektīvi attīstīt un ieviest inovatīvas darbības, kas virza ilgtspējību lokālā līmenī un tālākos apvidos.
- **Sadarbības kompetences** – spēja mācīties no citiem; saprast un cienīt citu vajadzības, pasaules uzskatus un darbības; (empātija); saprast, attiecināt un izjust citus cilvēkus (empātiskā līderība); risināt konfliktsituācijas grupā; sekmēt sadarbību un piedalīties problēmu risināšanā.
- **Kritiskās domāšanas kompetences** – spēja uzdot jautājumus par normām, praksi un viedokļiem, reflektēt uz sevi kāda cita vērtības, uztveri un darbības; un ieņemt nostāju ilgtspējības sarunās.
- **Sevis izpratnes kompetence** – spēja reflektēt uz kāda cilvēka lomu vietējā mērogā un globālā sabiedrībā; secīgi novērtēt un turpināt motivēt kāda cilvēka darbības un spēja tikt gala ar kāda cilvēka sajūtām un vēlmēm.
- **Integrētās problēmas- risinājuma kompetences** – visaptveroša spēja piemērot dažādas problēmu- risinājumu ietvarstruktūras, ilgtspējības problēmu sarežģījumos un attīstīt dzīvotspējīgu, iekļaujošu un taisnīgu risinājumu variantus, kas virza ilgtspējīgu attīstību integrēt augstāk minētās kompetences.

Metožu komplekta fokuss

Šī komplekta mērķis ir uzsākt risināt svarīgas tēmas, kas attiecās uz ilgtspējīgu dzīvesveidu, un pielietojot stratēģisko jautāšanu skolēni tiek iesaistīti pārbaudē un caur to pārdomā savas izvēles, kas ietekmē personīgo dzīvi. Aktivitātes un tēmas, kas ir būtiskas speciālos priekšmetos var tikt intergrētas mācību priekšmetu stundu plānā. Vēl ir iespējams šo komplektu pielietot kā ilgtspējīgā dzīvesveida tēmu starpdisciplinārajos moduļos. Kā alternatīva, šis komplekts varētu tikt lietots, lai strukturētu krustojošo disciplīnu grupu darbu šajās tēmās un īstenot radniecīgas mācību aktivitātes cauri dažādiem mācību priekšmetiem.

Mācību tēmas

Baltijas valstīs nepieciešams konsekventi ieguldīt pūles izglītības kvalitātes uzlabošanā, lai nākotnē darba tirgus vajadzības atbilstu nepieciešamajiem speciālistiem. Skolās lielāka uzmanība tiek pievērsta uz personības izaugsmi, sevis izpratni, uzvedību un vērtībām. Tajā pašā laikā skolu mērķos tiek izvirzīta prasība reaģēt uz globāliem izaicinājumiem un izglītībā tiek atbalstīta atbildības uzņemšanās un ilgtspējīgs dzīvesveids.

Liekot kopā dažādas mācību programmas ar šī komplekta palīdzību var kombinēt dažādas tēmas, kas ietekmē personīgo uzvedību un izvēles, kā personīgā tā globālā līmenī Tādēļ; šis vadlīnijas skolotājiem no Baltijas valstīm atbild uz to vajadzībām trīs veidos:

1. Tēmas krustojas mācību programmās. Par globāliem izaicinājumiem jādiskutē ne tikai dabas zinību priekšmetos, bet arī valodās, literatūrā, matemātikā un mākslās. Šis metožu komplekts tika veidots tā, lai piedāvātu piecus dažādus skatu punktus plašajā ilgtspējības tēmā ar cerību, ka jebkurš skolotājs no visām mācību programmām varēs piemeklēt piemērotu aktivitāti.

2. Tiek nodrošinātas dažādas mācību pieejas. Ir nepieciešami inovatīvi un interesanti veidi kā palīdzēt skolēniem gūt dziļāku izpratni par ilgtspējības tēmām. Atlasītās metodes veicinās skolēnu motivāciju mainīt savu uzvedību ilgtspējīga dzīvesveida virzienā.

3. Abstraktie jautājumi tiek uzdoti katrā dzīves situācijā. Formālā izglītība ietver informāciju par pārtiku, ūdeni, klimata izmaiņām, cilvēku populāciju, patēriņa paradumiem un ekonomisko nevienlīdzību. Šis komplekts rekomendē apgūt šo informāciju caur personīgiem sasniegumiem.

Kā minēts iepriekš, piecas ilgtspējības dimensijas (tēmas) piedāvā:

- **Pilsoniskums:** iedvesmot skolēnus radīt pašiem savu nākotni un atklāt cik daudz viņi paši var paveikt.;
- **Vērtības:** iedrošināt skolēnus ieklausīties sevī un citos un pārdomāt savu dzīves veidu.
- **Ieradumi:** aicināt skolēnus saprast savu uzvedības motivāciju un pārveidot to vairāk ilgtspējīgu.
- **Finanses:** attīstīt skolēnos atbildīgu patēriņu.
- **Mēdijpratība:** padziļināt skolēnu sapratni par cieņu pret otru cilvēku.

Nav nepieciešams izmantot visas aktivitātes vai lietot visu saturu no sākuma līdz beigām. Katrs skolotājs ir aicināts izvēlēties vispiemērotāko daļu savam mācību priekšmetam.

Metožu kompleksa struktūra

Šis komplekts satur 16 mācību aktivitātes, kas sadalītas iepriekš aprakstītās piecās tēmās (Pilsoniskums, Vērtības, Ieradumi, Finances, Mēdijpratība). Katra tēma ir pārskatāmi sagatavota un tām pievienotas dažas radniecīgas aktīvās mācīšanās metodes (aktivitātes). Aktivitātes ir sanummurētas tā, lai lietotājs var ātri atpazīt tēmu.

Katras aktivitātes apraksts ir strukturēts sekojoši:

- 1) tabula, kas sniedz informāciju par ilgtspējīgu attīstību un kompetencēm kādas jāattīsta, atbilstošās mācību programmas, padomi skolotājam un nepieciešamie materiāli;
- 2) instrukcijas par aktivitātēm;
- 3) jautājumi, kas sniedz refleksiju pēc notikušas aktivitātes.

Šī metožu kompleksa beigās ir tabula, kas dod iespēju pārskatīt visas mācību aktivitātes (noteikt to izcelsmes avotu, pedagoģisko sasniegumu un mācību metodes). Ja jūs gribat vairāk iedziļināties tēmā, jūs varat izmantot iepriekš publicētos PERL "Vērtībās balstītas mācīšanās pieejas" materiālus.